

UOT-811.512.162

Səhifə: 128-133

<https://doi.org/10.59849/2663-8967.2024.1.128>

Ayşən İsmayilli
AMEA, Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu
kiçik elmi işçi
aysheaxmedova4@gmail.com

QARABAĞ BÖLGƏSİNİN KƏND TƏSƏRRÜFATI FƏALİYYƏTİ İLƏ BAĞLI OLAN TERMİNLƏRİN MİKROTOPONİMLƏRİN YARANMA PROSESİNDƏ ROLU

XÜLASƏ

Mikrotoponimlər dar çərçivədə işlənir və müəyyən ərazidə məskunlaşan əhaliyə məlum olur. Coğrafi obyektlər ad alarkən bəzi terminlər mühüm rol oynayır. Mikrotoponimik vahidlərin tərkibində nominasiya prosesi zamanı müxtəlif coğrafi terminlərdən istifadə olunur. Qarabağ bölgəsində əhali daha çox əkinçilik və maldarlıqla məşğul olur. Köçəri həyat keçirən əhali öz heyvanlarını otarmaq üçün yayda yaylağa, qışda qışlağa aparırlar. Ona görə də onların nitqində kənd təsərrüfatı fəaliyyəti ilə bağlı olan terminlər çox işlənir. Mikrotoponimlər sistemində belə coğrafi obyekt adları kənd təsərrüfatı fəaliyyətində də əsas rol oynayır. Onlar heyvanları otlaqda otarmaq, yəni örüşə aparmaq, tövlədə saxlamaq üçün müxtəlif tərkibli coğrafi terminlərdən (pəyə, bağ, yurd, qışlaq, yaylaq, bostan, yataq, oymaq, dəyirman, qoruq və s.) istifadə edirlər. Qədim zamanlardan etibarən xalqımızın təfəkkürünü, dünyagörüşünü əks etdirən bu terminlərdən makro və mikrotoponimlərin tərkibində istifadə olunmuşdur. Nəticədə yeni təsərrüfat fəaliyyəti ilə bağlı olan yer-yurd adları meydana gəlmişdir. Mikrotoponimiyada kənd təsərrüfatı fəaliyyəti ilə bağlı olan bu onimlər mühüm əhəmiyyət kəsb edir və daha çox əhalinin köçəri həyat təzi ilə bağlı olaraq meydana gəlir.

Açar sözlər: Qarabağ, bölgə, termin, mikrotoponim, sistem.

Giriş: Kənd təsərrüfatı fəaliyyəti ilə bağlı olan terminlər mikrotoponimlər sisteminin yaradılması prosesində mühüm əhəmiyyətə malik olub apelyativ leksika əsasında yaranır. Bu mikrotoponimlərin tərkibində antroponimlərdən (şəxs adları, titul, rütbə və s. bildirən adlardan); etnonimlərdən (tayfa, nəsil, xalq, qəbilə, tirə və s. adlardan); fitonimlərdən (bitki, gül, çiçək, meyvə ağacı və s. adlardan); zoonimlərdən (heyvan adlarından); apelyativlərdən istifadə oluna bilər. Ərazidə işğaldan əvvəl və sonrakı dövrlərdə baş verən proseslər nəticəsində əhalinin arasında istifadə olunan mikrotoponimlərin xeyli hissəsi unudulmuş və ya qeydə alınmamışdır. Ona görə də Qarabağ bölgəsində rast gəlinən kənd təsərrüfatı fəaliyyəti ilə bağlı olan mikrotoponimləri toplamaq dilçiliyimiz üçün vacib addımlardan biridir. Ərazinin coğrafi mənzərəsini əks etdirən belə onimlərin linqvistik aspektdən təhlil olunması və mikrotoponimlər sisteminin yaradılması qarşımızda duran əsas vəzifələrdən biridir.

Xalqımızın milli sərəvəti olan el-oba adlarının tədqiqi nəticəsində aydın olmuşdur ki, mikrotoponimlər formalaşarkən müəyyən bir inkişaf dövrü keçir. Bu zaman bir sıra xalq coğrafi terminlərindən istifadə olunur: kənd təsərrüfatı fəaliyyəti ilə bağlı olan pəyə mal-qaranın saxlandığı yer; bağ meyvə ağaclarının bol olduğu yer; qışlaq heyvanların saxlandığı ərazi; bostan tərəvəzlər əkilən yer; yaylaq sərən olan yer; binə köç, yer-yurd; dəyirman un üyüdülmə ərazi; yurd yer, məkan; qoruq bitki, heyvan və s-ni qorumaq üçün yer; oymaq icma, oba, kənd mənasını ifadə edir. Məqalədə bu terminlərin etimoloji izahı verilmiş və təhlilə cəlb edilmişdir.

Bu onimlər haqqında alimlərimiz fərqli fikirlər irəli sürmüşlər: Qara Məşədiyev mürəkkəb tərkibli toponimlər arasında bu terminlərin topofomat kimi makrotoponimlərin tərkibində olduğunu yazır: "Toponimlərin xeyli hissəsi mürəkkəb sözlərlə ifadə olunur. Belə toponimlərin komponentləri isim, sifət, say, feil və s. ibarət olur.

Belə adların mürəkkəb ad (oykonim) kimi formalaşmasında mühüm rol oynayan kənd, oba, qışlaq, yurd, şen, abad, binə, pəyə, kert və s. topoformatlar – coğrafi nomenlər mühüm rol oynayır” [9, s. 113]. Makrotoponim kimi qeydə alınan bu onimlər mikrotoponimlərin tərkibində kifayət qədər qeydə alınmışdır.

R.Əliyevanın fikrincə, “Binə, pəyə, yataq terminləri azərbaycanlıların qədim məşguliyyəti olan heyvandarlıqla bağlıdır. Bunlardan “binə” tövlə, heyvan saxlanılan yer mənasını saxlamaqla Azərbaycanın ayrı-ayrı zonalarında “kənddən kənarda salınmış məskən, müvəqqəti məskən (Şamaxı və Balakən rayonları), çəltik biçini zamanı çöldə düzəldilən daldalanacaq yeri (Şəki və Vartaşen rayonları), oturaq, daimi yaşayış yeri (Füzuli rayonu, həmçinin Amasiya və Borçalı rayonları) mənasında işlənir. Dediklərimizi Azərbaycan toponimiyasındakı Qoyunbinəsi, Malbinəsi, Binə, Binəqədi, Binələr, Bayrambinə, Bozbinə, Qasımbinəsi və s. oykonimlər bir daha sübut edir” [4, s. 76]. Fikirdən aydın olur ki, kənd təsərrüfatı fəaliyyəti ilə bağlı olan terminlər həm makro, həm də mikrotoponimlərin tərkibində işlənərək yer-yurd adlarının yaranmasına yardımçı olur.

P.İsmayılov yazır: “Yurd, ocaq, binə, pəyə, qışlaq, yaylaq kimi sözlərin semantikasında yaşayış məskəni məzmunu vardır və bunlar müəyyən ərazidə kəndin formalaşmasında rol oynayır. Kəndin yaranması üçün ərazidə ilk növbədə binə salınır. Bəzi məqamlarda binəsalma dam, pəyə, saray tikilməsi, ərazidən qışlaq və yaylaq yeri kimi istifadəni nəzərdə tutmuşdur. Məhz bunun nəticəsidir ki, toponimikada tərkibində bu cür sözlər olan makro və mikrotoponimlər az deyildir” [5, s. 39].

N.Məmmədov qeyd edir: Keçmişdə əhalinin təsərrüfat sahələri ilə əlaqədar bu təsərrüfat tikililəri və onların yerləşdiyi ərazilər (yaylaq, binə, yurd, qılaq, qutan) sonralar yaşayış məskənlərinin yaranmasında başlanğıc mərhələsi kimi mühüm rol oynamışdır. Bunu bəzi oykonimlərdə həmin təsərrüfat tikililərinin adlarını bildirən sözlərin iştirakı da göstərir. Ona görə də Azərbaycanda oronimlərin bəziləri vaxtilə oralarda olmuş həmin təsərrüfat tikililərinin adları ilə əlaqədardır” [8, s.156]. Bu mikrotoponimləri aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

1.Pəyə coğrafi onimi əsasında əmələ gələn mikrotoponimlər. Bəşir Əhmədov yazır: “təxminən “daxma” anlamına uyğun mənanı bildirir (ən çox heyvan üçün düzəldirlər). Güman edirəm ki, dəyə sözünün dəyişmiş formasıdır” [3, s. 210]. Təsərrüfat fəaliyyətini əks etdirir və kənd yerlərində pəyələr daha çox əhali tərəfindən düzəldilir.

R.Əliyeva hesab edir ki, “Pəyə” və “yataq” topoformatları da “binə” formatının sinonimləri kimi şəxs adlarına, əlamət və keyfiyyət bildirən sözlərə qoşularaq obyektin həmin şəxsə mənsubluğunu, əlamət və keyfiyyətini bildirir: Əbilyataq, Fətəlipəyə, Malikpəyə, Bağlıyataq, Sarıyataq, Güneypəyə, Yanıqpəyə, Ağyataq və s” [4, s. 77]. Rübabə Əliyevanın fikrindən aydın olur ki, pəyə başqa mənalarda makrotoponimlərin tərkibində işləyə bilər.

İ.Kərimovanın fikrincə, “Başqa bir halda müəyyən rayon ərazisinin təbii şəraiti həmin regionda yaşayan adamlara müəyyən təsərrüfat obyektlərini salmağa imkan verdiyi üçün onların yaşadıkları ərazilərdə eynitipli belə obyektlər çox olur. Məsələn, dağlıq ərazilərdə, çöl, çəmənlik, otlaq yerləri çox olan rayon ərazilərdə təsərrüfatla məşğul olanlar bilavasitə onların mülkiyyəti olmayan sahələrdə binə salır, pəyə qurur, otlaq yeri, bağ, biçənək yaradır. Nəticədə məhəlli ərazidə bu adamların pəyə, binə, biçənək, otlaq və s. yerləri də onların adları ilə adlandırılır. Məsələn: Həsənin biçənəyi, Salmanın otlağı, Qasım pəyəsi və s.” [6, s. 16]. Bu şəkildə yaranan possessiv mikrotoponimlər Qarabağ bölgəsində də kifayət qədərdir.

P.İsmayılov Balpəyə toponiminin tərkibində olan pəyə terminini izah edir: “Mal-qaranın saxlandığı tövləyə Balpəyə adının verilməsi şübhə doğurur. Zənnimizcə, burada “pəyə” sözü daha geniş anlam daşıyır və “saray” sözünün ifadə etdiyi mənanı bildirir. Pəyənin heyvanların saxlandığı yerlə yanaşı, arı pətəklərinin saxlandığı yer mənasında işlənməsi ehtimalını dilə gətirmək olar” [5, s. 41]. Göründüyü kimi pəyə onimi həmişə eyni anlamı ifadə etmir. İnformatorların məlumatına əsasən onlar pəyəni tikmək üçün saman, palçıq və s. dən istifadə edirlər. Məsələn: Yanıq pəyə, Şükürün pəyəsi, İsmayılın pəyəsi, Fərmanın pəyəsi, Veyis babanın pəyəsi və s. (Ağdam rayonu); Köhnə pəyələr (Xocalı rayonu); Yuxarı pəyə (Füzuli rayonu) və s. Pəyə terminin əvəzinə müxtəlif ərazilərdə ağıl, tövlə kimi onimlərdən istifadə olunur.

2. Bağ coğrafi onimi əsasında əmələ gələn mikrotoponimlər. Bağ sözü fars mənşəlidir. Tarla, əkili olan ərazi və s. mənələrdə işlənir. Bəşir Əhmədov sözün etimologiyasını araşdırır: “cad” mənasında işlədilən bu söz bağlamaq kəlməsinin kökü ilə qohumdur. Bağın ətrafını bağlayırlar ki, mal-qara girməsin” [3, s. 34]. “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanında qeydə alınmışdır: “Bağ, bağça. Ol bağların qara salxımları; üzümü olur; ol tağlarımızda bağlarımız olur. Bağ və bostanların zinəti su” [7, s. 25]. Rayon ərazisində kifayət qədər bağ adları qeydə alınmışdır. Bu onimlər müəyyən şəxsin, nəslin, tirənin adı ilə bağlı olaraq yarana bilir. Məsələn: Pəricahan xanımın bağ yeri, Qaradaş bağ, Uca bağlar, İsmayılın bağ, İbrahimin bağ, Şərif kişinin bağ, Əzizin bağ, Söyünün bağ, Vəlinin bağ, Teymurun bağ və s. (Ağdam rayonu); Əlinin bağ, Abışın bağ, Ballı bağ, Əhməd bəyin bağ, Minənin tut bağ, Heydərin bağ, Qışlaq bağ, Mehdimin bağ, Martuni tut bağ, Məmmədin bağ, Mısmına bağ, Paşa bağ, Sarının bağ, Şəkər bağ, Tut bağ, Zəkinin bağ və s. (Xocavənd rayonu); Allahverdi bəyin tut bağ, Zərli bağ, Tut bağ (Xocalı rayonu); Əlihəsənbəyin bağ, Məşədi Abbas bağ, Məşədi Əşrəf bağ, Molla İmranın bağ, Şəmilin bağ (Şuşa rayonu); Allahqulunun bağ, Bayrambəy bağ, Qızovlu bağ, Əmiraslanın bağ, İbrahim bağ, İmam bağ, Mədəd bağ, Molla bağ, Nərgizli bağ, Tapdıq bağ, Tut bağ, Üzüm bağ (Füzuli rayonu) və s.

3. Yurd coğrafi onimi əsasında əmələ gələn mikrotoponimlər. Yurd sözü monqol mənşəlidir. Otlaq, oturlan yaşayış üçün yerdir, ev-əşikdir. Rübabə Əliyeva onimin makrotoponimlərin tərkibində də qeydə alındığını yazır: “Yurd yurt türk dillərində lap qədimdən “ev, ocaq, yuva” mənalarında işlənir və işlənməkdədir. “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarında bu sözə tez-tez rast gəlirik. Orta Asiya türklərinin alaçıqları da “yurt” adlanırdı. Odur ki, bu söz yaşayış məntəqəsi mənasında türk xalqlarının toponimiyasında geniş yayılmışdır: Xasvyurt, Karçuyurt, Bayyurt (Dağıstan və Orta Asiya), Yamanyurt, Çuxuryurd, Bəyəhmədyurd, Dərəyurd, Yalyurd, Qəlbeyurd, Çəkənyurd, Güveyyurd (Azərbaycan)” [4, s. 74-75].

“Kitabi-Dədə Qorqud” dastanında yurd 2 mənada işlənir: “1. İnsanın doğulub böyüdüüyü yaşayış yeri. Bir gün ola düşəm, yerimdə-yurdumda kimsə qalmıya, - dedi; Gördilər kim, uçarda quzğun qalmış, tazı tolaşmış yurtda qalmış; Yurdına qonmaq. Vətəninə gəlmək. Oğuz genə əyyamda gəlüb, yurdına qondı. 2. Torpaq, yer. Qaraca çoban zərb eylədi, qaba ağacı yerilə-yurdilə qopardı, arxasına aldı Qazanın ardına düşdi” [7, s. 115].

B.Əhmədov hesab edir ki, “Yer kəlməsi ilə qohumdur. “yaşayış yeri” deməkdir. Sondaki samit nədir? -sualı qaranlıq qaldığından şərh mübahisəlidir. Bəlkə də, sözün əsli yerot (oturmaq yeri, lövbər salınan yer) kimi olub və sonradan sadələşərək yurt şəklində düşüb” [3, s. 281].

N.Məmmədov qeyd edir: “XIX əsrə aid ədəbiyyatdan aydın olur ki, yaylaq yerində maldar elin hər il eyni ərazidə yaşadığı və xırda buynuzlu mal-qarasını saxladığı yer yurd adlanırdı. Yurd yerlərinin bəziləri sonralar həmin ərazidə yayı keçirən ellərə mənsub ailələrin məskunlaşması nəticəsində yaşayış məntəqəsinə çevrilmişdir. Lakin bundan əlavə yurdların yerləşdiyi dağlar isə orada yurdları olan elin adı ilə adlanırdı” [8, s. 159]. Məsələn: Xan yurdu, Alban yurdu, İsgəndər bəy yurdu, Qazançı yurdu, Mərzili yurdu, Sırxarın yurdu, Qozlu yurdu, Məstəlibəyli yurdu, Meyntəpə və s. (Ağdam rayonu); Yar-Yurdu (Xocavənd rayonu); Mehti bəy yurdu, Baş yurd, Eşşəkuçan yurd, Xoca yurdu və s. (Tərtər rayonu); Xan yurdu, Xədicəxanım yurdu, Ər yurdu, Seyidlər yurdu (Füzuli rayonu); Əlağa-Əfqan yurdu, Fazilin yurdu, Hacı yurdu, Xan yurdu, Qaçaq yurdu, Seyidin yurdu, Türk yurdları (Xocalı rayonu) və s.

4. Qışlaq coğrafi onimi əsasında əmələ gələn mikrotoponimlər: Qoyun, mal-qara və s-ni otlatmaq və ya dincəltmək üçün olan otlaq ərazidir. Bilindiyi kimi kənd yerlərində heyvanlar yayda yaylağa aparılır, qışda isə qışlağa. Ona görə də qışlaqların və yaylaqların sayı çoxdur. Sadəcə olaraq əhali tərəfindən ad almamışdır. “Türk xalqlarında, o sıradan azərbaycanlılarda keçmişdə qışlaq dedikdə həm mal-qaranın qış aylarında saxlandığı yer, həm də maldarların qışlaqda müvəqqəti yaşayış məntəqəsi nəzərdə tutulurdu. Qışlaq iki cür olurdu: sığırxana və yataq. Sığırxanada iribuynuzlu mal-qara, yataqda isə xırdabuynuzlu heyvan saxlanılırdı. Yataq yaşayış evlərindən bir qədər kənarda, sığırxana isə alaçıqların yaxınlığında yerləşirdi. Onunu güney tərəfinə üstünlük verilirdi. Sonralar maldar ellərin tədricən oturaq həyata keçməsi ilə əlaqədar olaraq qışlaqların bir hissəsi daimi yaşayış məntəqələrinə çevrilmişdir” [2, s. 226]. Qışlaq kəndləri (İrəvan əyalətinin Xınzirək nahiyəsində; Novobayazid qəzasında; Zəngibasar mahalında;); Qışlaq Abbas (Şərur-

Dərələyəz qəzasında); Qışlaq Budaqbəy (Karbi nahiyəsində); Qışlaqquzu (Qırxbulaq nahiyəsində); Qışlaq kəndi (Borçalı); Qışlaqkənd kəndi (Loru sancağı) qeydə alınmışdır. Məsələn: Alıqulu qışlağı, Kəbirli qışlağı, Qarı qışlağı (Ağdam rayonu); Xəlfəli qışlağı, İmirli qışlağı (Şuşa rayonu); Abdal qışlağı, Alıqulu qışlağı, Bəhrəmli qışlağı, Bəylik qışlağı, Yuxarı qışlaq (Xocavənd rayonu) və s.

5. Bostan coğrafi onimi əsasında əmələ gələn mikrotoponimlər: Kənd əhalisinin müxtəlif tərəvəzlər pomidor, bibər, badımcan, göyərti və s. becərdiyi yerdir. Fars mənşəli söz olub (bu, buy) iy və stan (yer, məkan) anlamındadır. Bostançı Xaçmaz rayonunda kənd adıdır. Bu isə əhalinin sənət, peşə, məşğuliyyəti ilə bağlı olaraq yaranan yer adıdır. Bundan başqa, Qərbi Azərbaycan (indiki Ermənistan) ərazisində (Bostançı Xaraba, Bostançı, Bostantala); Gürcüstanda (Bostano, Bostançı); Özbəkistanda (Bostanlık, Bustan); Tacikistanda (Bustankala) yer adlarına rast gəlinir. Qarabağ bölgəsində qeydə alınan mikrotoponimlərə aid etmək olar: Yemişan bostanı, Bostan yeri (Xocavənd rayonu);

6. Yataq coğrafi onimi əsasında əmələ gələn mikrotoponimlər: Ferma yatağı (Ağdam rayonu); Eyvazlılar yatağı, Hacı Əlikərəm yatağı (Xocavənd rayonu) və s.

7. Yaylaq coğrafi onimi əsasında əmələ gələn mikrotoponimlər: Mal-qaranın yay zamanında otarıldığı yerdir. Əsasən yüksək yerlərdə olur. Terminə “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanında rast gəlinir: “Sərinliyə görə yay istirahəti üçün əlverişli olan dağ yerləş Qarşu yatan qara tağlar sana yaylaq olsun; Qarşu yatan qara tağı sorar olsam, yaylaq kimün?” [7, s. 100]. Qarabağ bölgəsində qeydə alınan yaylaqlara aid etmək olar: Buğa yaylağı, Qatır yaylağı, Qatırxana yaylağı, Qırxqız yaylağı (Şuşa rayonu); Ağacan yaylağı, Ballica yaylağı (Xocalı rayonu).

8. Oymaq coğrafi onimi əsasında əmələ gələn mikrotoponimlər: Oymaq sözü “tayfa”, “nəsil”, “törəmə” və s. mənələrdə işlənir. Bu fikri Bəşir Əhmədov da təsdiqləyir və sözün etimoloji izahını belə verir: “tayfa” mənasında işlədilər bu söz monqol dilinə məxsusdur. Mənası “qohum”, “nəsil” deməkdir. Özbək dilində aymok kimi işlədilir. Aylanmaq (dairələnmək) sözü ilə qohumdur, “qəbilə” deməkdir” [3, s. 201]. Qarabağ bölgəsində qeydə alınan bu onimlərə aid etmək olar: Abdulla Sərkərlı oymağı, Köçərli oymağı, Göyəhmədli oymağı, Mehdi Sərkərlı oymağı, Mollafazilli oymağı, Silkəli oymağı, Müqəddəm oymağı, Çərəkən oymağı, Çərəkən obası, Comərdli obası, Badar oymağı (Füzuli rayonu); Badar oymağı (Xocavənd rayonu). Oymaq sözü dialektlərimizdə işlənir: (Qazax, Mingəçevir, Oğuz, Tovuz, Şəki, Təbriz, Ucar) – 1. Bizim oymağa diyillər Oruşdar (Şəki); - Oymaxnan dəngə bir işdədir (Ucar); - İrvahım Hajılı oymağınandı bu kətdə (Tovuz); 2. Oba, kənd (Tovuz). –Burda oymağ ayrı-ayrı kətdərə deyilir” [1, s. 384].

9. Dəyirman coğrafi onimi əsasında əmələ gələn mikrotoponimlər: B.Əhmədov sözün izahını belə verir: “ “bir yerdə fırlanmaq” mənasını əks etdirən təqir sözü olub. Təkər sözü də etimoloji baxımdan “dəyirmi” deməkdir. Tərmək kəlməsi mənbələrdə “fırlanan” kimi açıqlanıb. “Dairə” anlamında tir (təqirə) sözü işlədilib. Bunlar sübut edir ki, təkər, dəyirman sözləri eyni kök zəmnində əmələ gəlib. Dəyirman kəlməsinin birinci hissəsi (dəyir, dəqir) “oxu ətrafında fırlanan” deməkdir, -man isə daşın fırlanmasının çoxluğunu bildirir. Bəzi türk dillərində dəyirmançı sözünün yerinə ügütcü (üyüdən) işlədilir. Tekrə, takrimə sözləri ilə dəyirman (daşı dəyirmi olan) qohumdur” [3, s. 83]. Respublikamız ərazisində dəyirman sözünə bir sıra el-oba adlarının tərkibində rast gəlinir: Dəyirmədağ (Gədəbəy rayonu), Dəyirmanlı kəndi (Kürdəmir rayonu); Dəyirmantəpə dağı (Füzuli rayonu), Dəyirmanyanı (Laçın rayonu) və s. Qarabağ bölgəsində qeydə alınan mikrotoponimlərə aid edə bilərik: Su dəyirmanı, Kəlbə Vəlinin dəyirmanı, Ziba xanımın dəyirmanı, Ağalar bəyin dəyirmanı, Çərkəz bəyin dəyirmanı, İstiot dəyirmanı (Ağdam rayonu); Aşağı dəyirman, Yuxarı dəyirman, Kəblə Nəsir dəyirmanı, Pənalı dəyirmanı (Füzuli rayonu).

10. Qoruq coğrafi onimi əsasında əmələ gələn mikrotoponimlər: Qoruqlardan xüsusi landşaftları, nəslə kəsilməkdə olan bitkiləri, quşları və heyvanları qorumaq üçün istifadə olunur. İ.Kərimova yazır ki, “Fərqi qoruq yerlərinin yaradılması da oxşar formada gedən proseslər nəticəsində baş verir. Məsələn, yaxşı ot olan bir yeri hasara alıb onu qoruq yeri kimi götürməklə kənd camaatı həmin qoruğun kimə aid olmasını yadda saxlayır. Zaman keçdikcə bu yer bir adamın qorğu kimi qalır, bəzən nəsil-dən-nəsilə keçir. Aydın ki, mikrotoponimik sistemdə elə adlar vardır ki, onlar coğrafi terminlərdir və bu cür terminlər çox vaxt coğrafi nomen mövqeyində işlənir” [6, s.

16]. Qoruq sözü bəzi makrotoponimlərin tərkibində qeydə alınmışdır: Qoruq kəndi (Eçmiədzin qəzasında); Qoruqquzey (Novobayazid qəzasında); Qoruqgüney dağı (Novobayazid qəzasında); Qoruqbağı kəndi (Zərdab rayonu), Qoruqlar kəndi (Ordubad rayonu), Qoruğundağ (Laçın rayonu). Gürcüstan ərazisindəki Qoruq kəndi “İrəvan quberniyasının Eçmiədzin qəzasında Qoruq (və ya İlxi Qoruğu) kənd adı ilə eynidir. Səlcuq oğuzlarının Karık tayfasının adını əks etdirir. Bu tayfanın məskunlaşması nəticəsində yaranmış Karıqlı kənd və dağ adlarının bəziləri sonradan təhrif olunaraq Koroğlu şəklinə salınmışdır. Qeyd edilmişdir ki, bu ad türk dillərində qoruq (qoruq) “feodala məxsus yer, otlaq” (belə yerlər maldarlıqda yaylaq məqsədilə istifadə edilə bilməzdi) sözü ilə bağlı ola bilər” [2, s. 227]. Qarabağ bölgəsində qeydə alınan qoruqlara aid etmək olar: Kollu qoruq (Ağdam rayonu); Ağgöl qoruğu (Ağcabədi rayonu) və s.

Nəticə: Qarabağ bölgəsində kənd təsərrüfatı fəaliyyəti ilə bağlı olan mikrotoponimlərin araşdırılması nəticəsində aydın olmuşdur ki, bu onimlər xalqımızın təsərrüfat həyatı, sənət, peşə, məşğuliyyəti, unudulmuş adət-ənənələri, əski inancları, sosial dünyagörüşü haqqında ətraflı məlumatlar verir. Daimi sakini olmayan ərazilərdə yer adları da olmur. Hər bir el-oba adı cəmiyyətdə yaranır və formalaşır. Belə ki, mikro və makrotoponimlər sisteminin yaradılmasında ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi proseslər mühüm rol oynayaraq ümumi mikrotoponimik və makrotoponimik mənzərənin yaradılmasına şərait yaradır. Kənd təsərrüfatı fəaliyyəti ilə bağlı olan mikrotoponimlər xalq coğrafi terminləri ilə işlənərək mikrotoponimik leksikanın da zənginləşməsinə, sistemləşdirilməsinə yardımçı olur. Bu coğrafi obyekt adları apelyativ leksika (pəyə, bağ, bostan, oymaq, yurd, yaylaq, yataq, qışlaq, qoruq, dəyirman və s.) əsasında əmələ gəlir. Mikrotoponimlər ərazidə məskunlaşan əhalinin təsərrüfat sahəsi haqqında da ətraflı məlumat verir. Belə coğrafi obyekt adlarının tədqiqata cəlb olunması açılmamış bir çox məsələlərin aydınlaşdırılmasında və ərazinin mikrotoponimlər sisteminin yaradılmasında mühüm əhəmiyyətə malikdir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Azərbaycan dilinin dialektoloji lüğəti. Bakı, Şərq-Qərb, 2007, 568 s.
2. Budaqov B, Qeybullayev Q. Gürcüstanda türkmənşəli toponimlərin izahlı lüğəti. Bakı, Nurlan, 2008, 312 s.
3. Əhmədov B. Etimologiya lüğəti: (araşdırmalar, mülahizələr). Bakı, Altun kitab, 2017, 287 s.
4. Əliyeva R. XVIII-XIX əsrlər rus və Avropa səyyahlarının əsrlərində qeydə alınmış Azərbaycan toponimlərinin tarixi-linqvistik təhlili. Bakı, Qanun nəşriyyatı, 2002, 135 s.
5. İsmayılov P. Kəlbəcər rayonunun onomastik vahidlərinin linqvistik təhlili. Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiya. Bakı, 2011, 170 s.
6. Kərimova İ. Azərbaycan onomalogiyasının əsasları (Göyçay rayonunun toponimləri əsasında). Bakı, ADPU, 2016, 207 s.
7. “Kitabi-Dədə Qorqud” dilinin izahlı lüğəti. Bakı, Elm, 1999, 203 s.
8. Məmmədov N. Toponimika. Bakı, Bakı Universiteti nəşriyyatı, 2007, 408 s.
9. Məşədiyev Q. Azərbaycan toponimlərinin tarixi-linqvistik təhlili. Bakı, Nurlan, 2007,

Айшен Исмаиллы

Роль терминов, связанных с сельскохозяйственной деятельностью карабахского региона в зарождающемся процессе микропонимов

Резюме

Микропонимы используются в узких рамках и известны населению, проживающему на определенной территории. Некоторые термины играют важную роль при наименовании географических объектов. В процессе номинации микропонимических единиц используются различные географические термины. В Карабахском регионе население в основном занимается сельским хозяйством и скотоводством. Кочевое население летом выгоняет животных на пастбища, а зимой – на зимовки. Поэтому в их речи часто используются термины, связанные с сельскохозяйственной деятельностью. Названия

географических объектов в системе микротопонимов также играют ключевую роль в сельскохозяйственной деятельности. Они используют географические термины различного состава (загон, сад, дом, зима, пастбище, дыня, грядка, резьба, мельница, заповедник и т. д.) для выпаса животных на пастбище, т. е. для вывоза их на пастбище, содержания их в конюшне. Эти термины, отражающие мышление и мировоззрение нашего народа, издавна использовались в макро- и микротопонимах. В результате образовались топонимы, связанные с новыми видами экономической деятельности. В микротопонимике эти топонимы, связанные с земледельческой деятельностью, имеют большое значение и чаще всего появляются в связи с кочевым образом жизни населения.

Ключевые слова: *Карабах, регион, термин, микротопоним, система.*

Ayshen Ismayilli

***The role of the terms related to the agricultural activity of the Karabakh region
in the emerging process of microtoponyms***

Summary

Microtoponyms are used in a narrow framework and are known to the population living in a certain area. Some terms play an important role when naming geographical objects. Various geographical terms are used during the nomination process of microtoponymic units. In the Karabakh region, the population is mostly engaged in agriculture and cattle breeding. The nomadic population takes their animals to pastures in the summer and to the wintering grounds in the winter. Therefore, in their speech, terms related to agricultural activities are often used. Geographical object names in the system of microtoponyms also play a key role in agricultural activity. They use geographical terms of different composition (pen, garden, home, winter, pasture, melon, bed, carving, mill, reserve, etc.) to graze animals in the pasture, that is, to take them to the pasture, to keep them in the stable. Since ancient times, these terms reflecting the thinking and outlook of our people have been used in macro and micro toponyms. As a result, place-names related to new economic activities were formed. In microtoponymy, these toponyms related to agricultural activity are of great importance and mostly appear in connection with the nomadic lifestyle of the population.

Key words: *Karabakh, region, term, microtoponym, system.*

Çapa tövsiyə edən:

AMEA, Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu

Rəyçilər:

***professor Reyhan Həbib
fil.üz.fəl.d.Zülfüyyə Quliyeva***